

ВІДГУК

**опонента – доктора юридичних наук, професора
Тичини Дмитра Михайловича**

**на дисертацію Ясеницького Юрія Ігоровича «Кримінальна
відповідальність та покарання військовослужбовців за кримінальним
законодавством України», поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право
та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дисертації. Питання кримінальної відповідальності та призначення покарання військовослужбовців за кримінальним законодавством України належить до числа надзвичайно актуальних та багатовимірних правових проблем сучасності, оскільки поєднує у собі завдання забезпечення військової дисципліни й бойової готовності зі зобов'язаннями держави щодо захисту прав і свобод людини, дотриманням принципів верховенства права та міжнародних стандартів. Особлива гострота цієї проблеми виявилася в умовах тривалої зовнішньої агресії й залучення Збройних Сил та інших військових формувань до ведення бойових дій, що ускладнює як нормативно-правове регулювання, так і практичне застосування інститутів кримінальної відповідальності: необхідність реагувати на воєнні злочини, протиправні дії в зоні бойових дій та факти порушень дисципліни підвищує навантаження на правоохоронні органи й судову систему, водночас створюючи ризики надмірного впливу командування на процеси розслідування та судочинства.

У той же час й міжнародно-правовий вимір підсилює актуальність дослідження: норми міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права та практика Європейського суду з прав людини вимагають узгодження національних процедур притягнення до відповідальності військовослужбовців з міжнародними стандартами, особливо у випадках, що можуть містити ознаки воєнних злочинів чи порушень прав людини. Забезпечення такої гармонізації є необхідною умовою не лише для притягнення винних до відповідальності, а й для виконання міжнародних зобов'язань держави, участі у міжнародних механізмах правосуддя та збереження репутації держави на міжнародній арені.

Наукова й практична значущість дослідження обумовлена також потребою удосконалення кримінально-правових інструментів, формування чіткої доктрини застосування заходів кримінального впливу до військовослужбовців, зокрема уточнення складів окремих військових кримінальних правопорушень; систематизація військових кримінальних правопорушень, вчинення яких має унеможливити застосування заохочувальних заходів кримінально-правового характеру; удосконалення санкцій кримінально-правових норм, якими встановлено кримінальну відповідальність за військові суспільно небезпечні діяння, також спеціальних підстав для звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців, спеціальних видів звільнення від покарання, які можуть бути застосовані до військовослужбовців тощо. Такі кримінально-правові проблеми потребують комплексного підходу, який поєднує теоретичний аналіз, порівняльно-правове дослідження зарубіжних практик, емпіричне вивчення судової практики та розробку практичних рекомендацій для законодавця, правоохоронних органів і судів.

Отже, на тлі сучасних загроз національній безпеці, інтенсифікації практики кримінального переслідування військовослужбовців і потреби відповідності міжнародним стандартам, питання кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців стає пріоритетним напрямом наукових пошуків і законодавчих реформ; системне вирішення цієї проблеми сприятиме як зміцненню дисципліни та відповідальності в Збройних Силах України, так і захисту прав людини, підвищенню ефективності правосуддя й зміцненню довіри суспільства до інститутів державної влади.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження реалізується у відповідності до Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 р. № 1126-р), Стратегії воєнної безпеки України (Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021), Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року (Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021), а також Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України (Указ Президента України від 20.08.2021 р. № 372/2021). Враховано також положення Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як елементу сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023). Зміст і

спрямування дослідження повністю відповідають Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11.06.2020 р. № 454).

Підсумовуючи зауважу, що обрана тема дисертаційного дослідження *Ясеницького Юрія Ігоровича на тему «Кримінальна відповідальність та покарання військовослужбовців за кримінальним законодавством України»* є своєчасною та важливою, в якій розв'язано науково-прикладну задачу щодо визначення меж кримінальної відповідальності за вчинення військових кримінальних правопорушень, уточнення особливостей застосування до військовослужбовців інститутів покарання та звільнення від покарання, а також розроблення на цій основі системи заходів і засобів, спрямованих на вдосконалення національного кримінального законодавства та практики його застосування.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими і переконливими. Автором використано значну кількість вітчизняних та іноземних літературних джерел, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти України. Список використаних джерел складає 163 найменування.

На основі аналізу наукових праць, законодавчих та інших нормативно-правових актів, статистики правоохоронних органів, а також судової практики в дисертації проаналізовано та уточнено особливості становлення та розвитку кримінальної відповідальності військовослужбовців в Україні, довівши, що межі такої відповідальності завжди формувалися як відображення актуальних суспільних потреб та змінювалися разом з розвитком державності й кримінально-правового законодавства.

З урахуванням сучасних тенденцій військового права обґрунтовано поступове посилення меж кримінальної відповідальності військовослужбовців, що пояснюється як потребами сектору оборони, так і необхідністю унормування кримінально-правових відносин між державою та військовими. Важливим є також висновок про відсутність чітко визначених міжнародно-правових засад кримінальної відповідальності військовослужбовців, що ускладнює формування єдиних стандартів у національному праві.

У роботі проведено систематизацію підстав соціальної обумовленості кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців (нормативно-правових, соціальних, кримінологічних та міжнародно-правових), проаналізовано структуру КК України у цій частині та наголошено на необхідності законодавчих змін, зокрема у сфері визначення санкцій, які б відповідали рівню суспільної небезпечності діянь.

Визначено позитивні зарубіжні риси щодо кримінальної відповідальності військовослужбовців, які можуть бути інтегровані в національне кримінальне законодавство. Важливим внеском є дослідження можливості запровадження окремого нормативно-правового акту, що регламентував би кримінально-правові відносини у сфері військової служби за прикладом Німеччини та Франції.

Охарактеризовано та вдосконалено кримінально-правові норми, у яких визначено підстави застосування до військовослужбовців каральних і заохочувальних заходів кримінально-правового характеру. На підставі отриманих результатів, а також узагальнення теоретичних підходів учених та судової практики запропоновано систему змін і доповнень до національного кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців.

Окремої уваги заслуговує аналіз судової практики, який засвідчив неоднакове застосування покарань за військові кримінальні правопорушення та наявність прогалин у механізмах заміни позбавлення волі на інші види покарання. Автор справедливо акцентує на недоліках чинних санкцій, їх невідповідності умовам воєнного стану та необхідності більш чіткої індивідуалізації покарання.

Такий практичний підхід до проблеми дослідження засвідчив, що в цілому дисертанту вдалося вирішити поставлені задачі та отримати нові, поглиблені для науки результати. До основних наукових результатів, що становлять її новизну, на думку опонента належать такі:

– запропоновано визначити в ст. 62 КК України вчинення військового кримінального правопорушення в умовах воєнного стану як підставу, яка унеможливорює застосування такого виду покарання, як тримання в дисциплінарному батальйоні, що зумовлено декількома факторами: 1) граничні розміри такого виду покарання не відповідають розмірам покарання у виді позбавлення волі (у разі заміни), яке може бути призначене

за вчинення військового кримінального правопорушення в умовах воєнного стану; 2) заміна позбавлення волі на тримання в дисциплінарному батальйоні в умовах воєнного стану унеможлиблює застосування до військовослужбовців положень ст. 81-1 КК України;

– з урахуванням позитивного досвіду Німеччини та Франції доведено доцільність, а також запропоновано структуру та змістове наповнення проекту Закону України «Про кримінальну відповідальність та покарання військовослужбовців», метою якого передбачено регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з кримінально протиправним посяганням на порядок несення військової служби;

– доведено доцільність декриміналізації злочину, передбаченого ст. 336-2 КК України, через такі основні причини: 1) відсутність відносної поширеності такого суспільно небезпечного діяння, про що свідчить його низький кількісний показник; 2) наявність інших кримінально-правових норм, що за умови внесення відповідних змін можуть застосовуватись до осіб, які вчинили такі діяння (наприклад, ст. 407–408 КК України). На доцільність удосконалення кримінального законодавства в цій частині вказують також такі додаткові фактори: а) незадовільна конструкція кримінально-правової норми в частині визначеної форми реалізації об'єктивної сторони діяння – ухилення від «прийняття» на військову службу за контрактом може призводити до проблем у її застосуванні та виникнення підстав для уникнення кримінальної відповідальності; б) неправильно визначений родовий об'єкт знижує ефективність і впливає на межі пеналізації суспільно небезпечного діяння – фактично особа, умовно-дostroково звільнена від відбування покарання для проходження військової служби, яка ухилилась від прийняття на таку службу, не виконує умов звільнення від покарання, а отже, передусім посягає на суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність органів правосуддя, а вже потім – на суспільні відносини, що забезпечують порядок мобілізації; в) покарання за таке протиправне діяння застосовується лише тоді, коли особа його вчинила до прибуття на місце несення служби. У всіх інших випадках такі діяння кваліфікуються за ст. 407–408 КК України без сукупності зі злочином, передбаченим ст. 336-2 КК України;

Окрім викладених, є й інші положення наукової новизни, що заслуговують на позитивну оцінку.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях зарахованих за темою дисертації

Структура дисертаційного дослідження, запропонована дисертантом, в цілому, є логічно побудованою та ґрунтується на комплексному підході до аналізу кримінально-правових проблем. Розділи дисертації поєднані загальною метою дослідження і в них, відповідно до плану дослідження, розкривається його об'єкт і предмет. Нові положення, висновки і рекомендації, що висуваються в дисертації, в роботі обґрунтовуються, у першу чергу, за допомогою методологічного підходу. Вміло застосована автором методологія наукового пошуку є традиційною для правових наук. Для досягнення поставленої мети, вирішення дослідницьких завдань і обґрунтування отриманих результатів у дисертаційній роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання – *онтологічний; діалектичний, системно-структурний; порівняльно-правовий (компаративний); юридичного аналізу; контент-аналізу; статистичні та математичні* за допомогою яких вдалося досягти наукового результату щодо визначення меж кримінальної відповідальності за вчинення військових кримінальних правопорушень, уточнення особливостей застосування до військовослужбовців інститутів покарання та звільнення від покарання, а також розроблення на цій основі системи заходів і засобів, спрямованих на вдосконалення національного кримінального законодавства та практики його застосування.

Дисертант провів таку розробку використовуючи емпіричну базу, яку становлять статистичні дані Офісу Генерального прокурора та судова статистика за 2020–2025 роки (квітень) щодо кількості вчинених кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби; видів і розмірів покарань, які були призначені військовослужбовцям, та видів їх звільнення від покарання; матеріали судової практики (досліджено 125 вироків, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень); зведені дані анкетування 43 слідчих та 50 оперуповноважених органів Державного бюро розслідувань.

Отримані результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях автора, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних заходах, що в цілому свідчить про

належний рівень її апробації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у семи наукових працях, серед яких п'ять статей – у виданнях, віднесених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття у зарубіжному періодичному виданні, двоє тез доповідей, оприлюднених на науково-практичних заходах.

Аналіз змісту роботи дозволяє, в цілому, позитивно оцінити структуру дослідження, вона достатньо повно розкриває мету та поставлені задачі, які знайшли своє відображення в авторських висновках. Сформульовані дисертантом наукові положення, висновки і рекомендації обґрунтовані.

Значимість результатів дисертаційного дослідження для практики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони впроваджені та можуть бути використані в: *науково-дослідній роботі* – для проведення досліджень, метою яких є розв'язання проблем кримінальної відповідальності військовослужбовців, а також пеналізації військових кримінальних правопорушень (акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 28 квітня 2025 року); *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення практики застосування до військовослужбовців заходів кримінально-правового характеру та підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування, до підслідності яких віднесено військові кримінальні правопорушення (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 29 серпня 2025 року та Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань від 28 серпня 2025 року); *освітньому процесі* – у межах викладання дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія» тощо, а також під час підготовки лекцій і навчальних посібників (акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 29 квітня 2025 року).

Аналіз змісту дисертаційного дослідження свідчить про самостійність проведеного дослідження, його актуальність і достатній науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення. Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації *Ясеницького Юрія Ігоровича «Кримінальна відповідальність та покарання військовослужбовців за кримінальним законодавством України»* як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та правоохоронної практики проблеми.

Не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи, дисертація містить окремі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення автором під час прилюдного захисту, зокрема:

1. Викликає сумнів запропоноване на с. 6 автореферату та с. 106 дисертації автором положення щодо внесення змін до ст. 62 КК України з метою унеможливлення застосування покарання у вигляді тримання в дисциплінарному батальйоні у випадку вчинення військового кримінального правопорушення в умовах воєнного стану. Такий підхід, безперечно, аргументований у частині невідповідності граничних строків покарання, однак він може призвести до повної нівеляції цього виду покарання. Водночас у період воєнного стану держава має застосовувати не лише більш суворі, а й гнучкі санкції, що дозволяють забезпечити як дисципліну, так і можливість ресоціалізації військовослужбовців. Вважаємо, що необхідно не виключати дисциплінарний батальйон, а уточнити умови його призначення.

2. Запропонована автором структура та зміст проекту Закону України «Про кримінальну відповідальність та покарання військовослужбовців», обґрунтована на прикладі Німеччини та Франції, безперечно, має концептуальне значення. Водночас виникає питання доцільності ухвалення окремого нормативно-правового акта, оскільки це може призвести до дублювання чинних норм КК України та інших законів, що регулюють порядок проходження військової служби. Замість розробки нового закону доцільніше було б інтегрувати необхідні положення у вже існуючі кодифіковані акти, забезпечивши їх узгодженість.

3. Пропозиція щодо декриміналізації злочину, передбаченого ст. 336-2 КК України, виглядає дискусійною. Автор аргументує її низьким рівнем поширеності цього діяння, а також наявністю суміжних норм (ст. 407–408 КК України). Проте сама по собі рідкісність вчинення правопорушення не може бути єдиним критерієм для виключення кримінально-правової заборони. Особливості воєнного часу вимагають максимально широкого кримінально-правового інструментарію для забезпечення військової дисципліни. Вважаємо, що проблема полягає не у криміналізації, а в недосконалої конструкції диспозиції ст. 336-2 КК України, яка потребує редакційного уточнення.

4. Аргументоване автором положення щодо необхідності доповнення ст. 54 КК України новою підставою для позбавлення військового чи спеціального звання заслуговує на увагу, однак є ризик надмірного розширення меж застосування цього покарання. Встановлення такої підстави потребує більш чіткої конкретизації, аби уникнути зловживань з боку правозастосувачів та забезпечити дотримання принципу індивідуалізації покарання.

5. Суттєвою науковою цінністю володіють пропозиції щодо удосконалення положень ст. 80 та 84-1 КК України в частині строків давності виконання обвинувального вироку та підстав для звільнення від покарання. Проте виникає питання щодо надмірної фрагментації кримінального законодавства шляхом внесення додаткових обмежень і винятків. Така практика може ускладнити його сприйняття та застосування, а також створити ситуації правової невизначеності. Доцільніше було б сформулювати єдиний підхід до визначення категорій злочинів, у яких звільнення від покарання є недопустимим.

Такі зауваження і побажання, зрозуміло, не вичерпують полеміки й щодо інших положень і висновків дисертанта, яка, очевидно, буде продовжена під час захисту. Вони носять локальний, переважно дискусійний характер і, в цілому, не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що дисертація Ясеницького Юрія Ігоровича «Кримінальна відповідальність та покарання військовослужбовців за кримінальним законодавством України» є самостійним і завершеним дослідженням, яке містить концептуально нові положення та науково обґрунтовані висновки. У роботі розв'язано важливе науково-прикладне завдання – комплексне осмислення проблем кримінальної відповідальності військовослужбовців та особливостей призначення їм покарання в умовах воєнного стану. Результати дослідження мають істотне теоретичне значення для розвитку вітчизняної науки кримінального права, збагачують наукові уявлення про межі кримінальної відповідальності й специфіку покарання військовослужбовців.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації та реферату в цілому відповідає встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України. Автореферат ідентичний головним положенням дисертації та відображає її основний зміст, висновки та пропозиції.

Викладене вище дає підстави для **остаточного висновку** про те, що дисертація та автореферат *Ясеницького Юрія Ігоровича «Кримінальна відповідальність та покарання військовослужбовців за кримінальним законодавством України»* відповідають вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а їх автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Опонент:

**Головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Дмитро ТИЧИНА

Погоджено:

**Проректор
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

Олег ТАРАСЕНКО

